

*कला व विज्ञान महाविद्यालय,
नाचणगाव-पुलगाव*

मराठी विभाग

आपले सहर्ष स्वागत करीत आहे

डॉ. सतीश चव्हांदे

१. अभंगवाणी

—संत नामदेव (नामदेव दामाशेटी रेळेकर १२७०—१३५०)

(१)

दीनांची माउली । आजि म्यां देखियली ॥१॥

कटीं ठेऊनियां कर । उभी राहे विटेवर ॥२॥

मुगुट रत्नांचा साजिरा । वरी मोतियांचा तुरा ॥३॥

रूप लावण्य गोजिरें । हृदयीं पदक साजिरें ॥४॥

कांसे पिवळा पीतांबर । चरणी ब्रिदाचा तोडर ॥५॥

भक्ता कृपेची सावली । नामा वंदी पायधुळी ॥६॥

अभंग (२)

पंढरीचे जग अवघे पावन । ज्या जवळी निधान पांडुरंग ॥१॥

विठ्ठलनामें घेणें विठ्ठलनामें देणें । विठ्ठलनामें करणें सकळ काम ॥२॥

विठ्ठलनामें क्रिया विठ्ठलनामें कर्म । हाचि प्रिय धर्म जया चित्ता ॥३॥

सभराभरित विठ्ठल मागें पुढें । जिकडे जाती तिकडे विठ्ठलचि ॥४॥

निरंतर गर्जती विठ्ठलपवाडे । पहाती निवाडे विठ्ठलरूप ॥५॥

विठ्ठलनामें सरते विठ्ठलनामें पुरतें । विठ्ठलनाम ज्याते भांडवल ॥६॥

विठ्ठलनामें ककरती वाचे योगक्षेम । नित्य ज्याचें प्रेम विठ्ठलनामीं ॥७॥

सदा हृदयीं भरित विठ्ठलाचें प्रेम । हर्षें विठ्ठलनाम गर्जताती ॥८॥

विठ्ठलनामीं गोडी धरोनी आवडी । विठ्ठलनामीं बुडी दिली जेणें ॥९॥

नामा म्हणे अवघें विठ्ठलचि जालें । विठ्ठलें दिधले प्रेमसुख ॥१०॥

उठोनियां प्रतःकाळीं । तुळस वंदावी माऊली ।

तुळस संतांची साउली । मुगुटीं वाहिली विष्णूनें ॥१॥

तुळस असे ज्याचे द्वारीं । लक्ष्मी वसे त्याचे घरीं ।

येवोनि श्रीहरि । क्रीडा करी स्वानंदें ॥२॥

तुळसीसी मंजुळा येतां । पळ सुटे यमदूतां ।

अद्वैत तुळस कृष्ण स्मरतां । नासे दुरित चित्तांचे ॥३॥

जे जे तुळसीं घालिती उदक । ते नर पावती ब्रम्हसुख ।

नामा म्हणे पंढरिनायक । तुळसीजवळी उभा असे ॥४॥

२. केकावली

मोरोपंत – १७२९-१७९४

(१)

पिता जरि विटे, विटो, न जननी कुपुत्रीं विटे ;
दयामृतसार्द्रधी न कुलकज्जलें त्या किटे ;
प्रसादपट झाकिती, परि परा गुरूचे थिटे ;
म्हणूनि म्हणती भले, 'न ऋण जन्मदेचें फिटे.'

(२)

सुसंगति सदा घडो, सुजनवाक्य कानी पडो,
कलंक मतिचा झडो, विषय सर्वथा नावडो ;
सदंघ्रिकमळीं दडो, मुडितां हटानें अडो,
वियोग घडतां रडो, मन भवच्चरित्रीं जडो.

न निश्चय कधीं ढळो, कुजनविध्नबाधा टळो,
 न चित्त भजनीं चळो, मति सदुक्तमार्गी वळो,
 स्वतत्त्व हृदया कळो, दुरभिमान सारा गळो,
 पुन्हा न मन हें मळो, दुरित आत्मबोधें जळो.

(४)

मुखीं हरि वसो तुझी कुशलधामनामावली,
 क्षणांत पुरवील जी सकळ कामना मावली ;
 कृपा करिसि तू जगत्रयनिवास दासांवरी,
 तशी प्रकट हे निजाश्रितजना सदा सावरी.

(५)

दयामृतघना अहो हरि ! वळा मयूराकडे ;
 रडे शिशु, तयासि घे कळवळोनि माता कडे.
 असा अतिथि धार्मिकस्तुतपदा ! कदा सांपडे ?
 तुम्हां जड भवार्णवीं उतरितां न दासा पडें.

३. भला जन्म हा तुला लाभला

— राम जगन्नाथ जोशी (१७५८—१८१३)

भला जन्म हा तुला लाभला खुलास हृदयी बुधा।
धरिसी तरि हरिचा सेवक सुधा ॥ धृ .॥
चराचरीं गुरू तरावयाला नरा शिरावरि हरी।
जरा तरी समज धरीं अंतरी।
हटातटानें पटा रंगवुनि जटा धरिशि कां शिरीं।
मठाची उठाठेव कां तरी।
वनांत आंवा जनांत हो कां मनांत व्हावें परी।
हरीचें नांव भंबाबुधि तरी ॥ चाल .॥
काय गळ्यांत घालुनि तुळशीचीं लाकडें।
हीं काय भवाला दूर करितिल माकडें।
बहेर मिरविशी आंत हरिशिं वांकडे।
अशा भक्तिच्या रसारहित तूं कसा म्हणविशी बुधा।
हरिरस सांडुनि घेसी दुधा ॥ १ ॥

जाळ गळ्यामधिं माळ कशाला व्याळ काम कोपला।

आंतुनि बाहेर म्हणविशी भला।

वित्त पहातां पित्त येतसे चित्त पसहिजे मला।

असें हरि म्हणतो नुमजे तुला।

दांभिक वर संभावित अभ्यंतरी नाहिंस बिंबला।

बहिर्मुख नर नरका लाधला ॥ चाल ० ॥

तूं पोटासाठी करि खटपट भलतिशी।

परि भक्तिरसाविण हरि भेटेल काय तुशी।

काय मौन धरूनियां गोमुखीला जाळिशी।

स्वार्थसुखें परमार्थ बुडविला अनर्थ केला मुधा।

न जाणसि कांजी म्हणसी सुधा ॥ भला ० ॥२॥

टिळाटोपिवर शिळा पडो या बिळांत करिसी जपा।

तथापि न होय हरिची कृपा।

दर्भ मुष्टिच्या गर्भि धरूनिया निर्भर पशुची बपा।

जाळिशी तिळा तांदुळा तुपा।

दंडकमंडलु बंड माजविशी मुंड मुंडविशी तपा।

न सार्थक लटक्या साऱ्या गपा॥ चाल०॥

ही बार बार तलवार येइल काय पुन्हा।

ह्या दुर्लभ नरदेहांत ठेविशी कुण्हा।

भगवंत भुकेला भक्तीचा पाहुणा।

वर्म कळेना घठेना कर्म चित्त न द्विधा।

सदा हरि कविरायावर फिदा॥ भला जन्म हा तुला०॥३॥

४. फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

—यशवंत (यशवंत दिनकर पेंढरकर—१८९९—१९८५)

फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

कृषिक जाहला मजूर सारा

सोनें पिकवुनि भरतो सारा

अन्ना परि मोताद बिचारा

कर्जात वाढत्या हो हैराण

फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

राबुन दिनभर पोटासाठीं

क्षम पुरेसे जमति न गाठीं

जाई झोपीं अर्ध्या पोटीं

परि धन्यास जेथें नाहिं गुमान

फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

ओइयाखाली मरते माता
लाभ न तिजला घामापरता
पयोद तीचे शुष्कच भाता
करि जिथें बाळ त्यांवरि गुजराण
फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !
बाल्य खुरटलें जेथें सारें
तारूण्यांतून गेलें वारें
त्राण कुणांत न, दैन्य वावरे
नैराश्य पावतें जेथ उधाण
फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

स्थितीत दुःसह ह्याच भयंकर

कुजत पडावी प्रजा निरन्तर

हूं—कीं—चूं करतांच तिच्यावर

झणिं जिथें उपसलें जाइ कृपाण

फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !

अधाशीपणा शिकविं हिंस्रता

रूधिराश्रूंनी भरती सरिता

व्यापी आक्रन्दन दिक्प्रान्ता

त्यामाजि जिथें शास्ता रममाण

फडकतें तुझें तेथेंच निशाण !